

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. наголошується, що рішення задач, модернізації української освіти неможливо без підвищення ролі самостійної роботи над навчальним матеріалом, посилення відповідальності викладачів за розвиток навичок самостійної роботи. Збільшення частки самостійної роботи по відношенню до аудиторних занять вимагає відповідної реорганізації навчального процесу, модернізації навчально-методичних комплексів, розробки нових дидактичних підходів для глибокого самостійного освоєння навчального матеріалу.

Поєднання актуальності, пов'язаної з підвищенням ролі самостійної роботи студентів, з необхідністю реалізації компетентнісного підходу в освіті, заявленої в стратегії розвитку освіти, дозволяє говорити про те, що існує соціальне замовлення на формування професійної компетентності фахівців як інтегративної якості особистості і розглядати самостійну роботу майбутніх фахівців в якості одного із засобів формування їх професійної компетентності [2, с. 53].

Проблема організації самостійної роботи в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі майбутніх фахівців з метою формування їх професійної компетентності розглядалася з різних позицій, однак аналіз психолого-педагогічних літературних джерел дозволяє зробити висновок про те, що, незважаючи на істотний інтерес вчених і отримані результати, вона як і раніше залишається актуальною.

Актуальність зазначеної вище проблеми обумовлена наступними основними факторами:

- зростанням обсягу науково-технічної інформації, швидким старінням сучасних знань, диференціацією та інтеграцією гуманітарних, загально-інженерних і спеціальних наук в умовах науково-технічного прогресу;

- змінами соціально-економічних умов в державі, а також тенденціями в освіті, пов'язаними з необхідністю формування професійної компетентності майбутніх фахівців;

- відсутністю однозначності у виборі підходів до формування професійної компетентності майбутніх фахівців засобами організації самостійної роботи;

- недостатньою розробленістю теоретичних основ, а також змістовного та методичного аспектів процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців засобами самостійної роботи, що відображають його сутність і можливості вдосконалення в умовах сучасної вищої професійної освіти.

Історико-педагогічний аналіз понятійного апарату проблеми формування професійної компетентності майбутніх фахівців засобами самостійної роботи

дозволяє простежити її еволюцію, сформувати адекватне розуміння сучасного стану та науково обґрунтовані перспективи її подальшого розвитку.

При цьому формування професійної компетентності в контексті даної тематики слід трактувати як спеціально організований процес особистісного становлення майбутнього фахівця за допомогою засобів самостійної роботи, а самостійну роботу – як засіб організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців в позааудиторний час, здійснюваної без безпосередньої участі викладача, в ході, якої, студенти навчаються самостійно виконувати навчально-пізнавальні завдання з метою розвитку знань, умінь і професійно важливих якостей особистості.

Слід зазначити, що під професійною компетентністю майбутнього фахівця професійного навчання ми розуміємо сукупність особистісно-діяльнісних новоутворень, що представляють собою збалансоване поєднання необхідного набору приватних конструктів (знань, умінь, навичок, компетенцій) і професійно значущих особистісних якостей, що характеризують здатність (готовність) до здійснення успішної професійної діяльності, а також професійного саморозвитку в змінених умовах (з урахуванням тенденцій зміни часового і просторового аспектів).

В даний час навчальний процес у вузі все більше набуває характеру самостійної навчальної праці студентів, організованої і керованої викладачем на основі новітніх методів і засобів навчання. У зв'язку з цим поряд з удосконаленням методики викладання найважливішими завданнями вузів є раціональна організація, планування, контроль і подальша активізація самостійної роботи, яка відіграє важливу роль у формуванні професійної компетентності сучасного висококваліфікованого фахівця [3, с. 14].

Зупиняючись на сутнісній характеристиці самостійної роботи студентів у процесі формування їх професійної компетентності, слід зазначити, що поняття «самостійна робота», хоча й набула досить міцного статусу в дидактиці, все ж доводиться констатувати, що вона як і раніше є багатогранною і неоднозначною за своїм визначенням. Багатозначність поняття «самостійна робота» пояснюється складністю цього педагогічного явища, наявністю в ньому багатьох різних сторін, кожна з яких в ракурсі навчання може стати предметом спеціального вивчення. Крім того, спостерігається ототожнення понять «самостійність», «самостійна діяльність», «самостійна робота», «самостійна підготовка», «самоосвіта» [5, с. 297].

Самостійна робота студента часто розглядається як діяльність, а діяльність є виробництвом матеріальних і духовних цінностей, різноманітних форм спілкування людей, перетворенням соціальних умов і відносин, а також розвитком самої людини, його знань, умінь і здібностей. Діяльність виступає як процес втілення сутнісних сил індивіда в предметних формах, в яких відображаються знання і вміння, ідеї та мотиви, цінності та засоби, тобто весь різноманітний світ людської культури [1, с. 76]. У діяльнісному контексті самостійна робота набуває визначення, відповідності до якого – це робота, яку організовує сам, той хто навчається, в силу його внутрішніх пізнавальних мотивів, в найбільш зручній, раціональній з його точки зору час, контрольована ним самим в процесі і по ре-

зультату діяльність на основі опосередкованого системного управління нею з боку викладача.

П.І. Підкасистий в своїй роботі [4, с. 57] зазначає, що головна ознака самостійної навчальної діяльності в системі навчання, що виражає її сутність, полягає зовсім не в тому, що студент працює без безпосередньої участі і допомоги викладача, а в тому, що мета його діяльності одночасно поєднує в собі функцію перекладу інформації в знання і вміння у функцію управління цією діяльністю.

Зі сказаного вище можна зробити висновок про те, що в дидактиці до сих пір не склалося однозначного розуміння сутності самостійної роботи, отже, є підстави говорити про складність і багатовимірність цього поняття. При розгляді даної категорії можна абсолютизувати одну або кілька ознак, так як це породжує односторонній погляд на природу самостійної роботи.

Вивчення стану досліджуваної проблеми в педагогічній теорії і практиці дозволяє зробити висновок про те, що необхідний рівень професійної компетентності майбутніх фахівців вимагає цілеспрямованих зусиль по її формуванню, в тому числі спрямованих на побудову відповідної системи.

Побудова системи формування професійної компетентності студентів, як майбутніх фахівців професійного навчання, засобами самостійної роботи стає найбільш ефективним, якщо в якості педагогічного базису використовувати поєднання декількох підходів. Визначити ті підходи, які в даний час є пріоритетними, дозволяє осмислення провідних функцій і тенденцій розвитку освіти.

На наш погляд, найкращим слід вважати комплексне використання наступних підходів:

- діяльнісного, що дозволяє розглянути особливості професійної діяльності майбутніх фахівців професійного навчання, виявити види самостійної роботи, визначити характер діяльності викладача і студентів в процесі формування професійної компетентності студентів засобами організації самостійної роботи;

- контекстного, сутність якого полягає в здійсненні процесу формування професійної компетентності в контексті майбутньої професійної діяльності, наприклад, за допомогою вирішення конкретних професійних завдань в процесі самостійної роботи;

- компетентнісного, відповідно, з яким професійна підготовка студентів у педагогічному вузі повинна враховувати те, що майбутній фахівець повинен набути досвіду творчої, дослідницької та соціально-оціночної діяльності, які формуються, перш за все, в процесі самостійної роботи студентів;

- особистісно-орієнтованого, побудованого на основі визнання студента активним суб'єктом у процесі самостійної роботи, обліку його індивідуальних особливостей;

- системного, заснованого на всебічному і цілісному розгляді педагогічної системи як певної сукупності взаємопов'язаних засобів, методів і процесів, необхідних для створення організованого і цілеспрямованого навчання;

- технологічного, який передбачає проектування процесу формування професійної компетентності у майбутніх фахівців професійного навчання з ме-

тою гарантованого досягнення дидактичних цілей виходячи з заданих вихідних установок (соціальне замовлення, освітні орієнтири, цілі і зміст навчання).

Слід підкреслити, що саме технологічний підхід до організації самостійної роботи студентів педагогічного вузу в процесі формування їх професійної компетентності представляється нам ключовим з представлених вище підходів і орієнтований на пошук найбільш раціональних способів гарантованого досягнення поставлених цілей.

Також при побудові вищевказаної системи в організації самостійної роботи студентів необхідно керуватися такими принципами:

- науковості та прикладної спрямованості навчання;
- наочності;
- послідовності і систематичності;
- відповідності навчання віковим і індивідуальним особливостям студентів;
- свідомості і творчої активності;
- продуктивності і надійності навчання.

Ефективність функціонування системи формування професійної компетентності майбутніх фахівців професійного навчання засобами самостійної роботи буде залежати від дотримання в вузі комплексу організаційно-педагогічних умов самостійної роботи студентів (СРС), що сприяють формуванню їх професійної компетентності.

В якості основних компонентів комплексу організаційно-педагогічних умов самостійної роботи студентів слід виділити: інформаційно-методичне та матеріально-технічне забезпечення СРС, готовність викладачів до здійснення ефективної організаційно-методичної діяльності, спрямованої на функціонування і вдосконалення процесу СРС, а студентів - до продуктивної самостійної роботи.

Інформаційно-методичне забезпечення СРС включає наступні умови:

- застосування дидактичних комплексів інформаційного забезпечення (ДКІЗ) навчальних дисциплін, в які інтегровані: матеріали лекцій та інших видів занять, в тому числі презентації, структуровані за модулями; програмне забезпечення, що дозволяє працювати з додатками комплексу; засоби динамічної візуалізації; електронні підручники і посібники; автоматизовані інформаційні системи; завдання для самостійної роботи; комплекти тестових завдань та ін.

- забезпеченість в необхідній кількості основної та додаткової навчально-методичною літературою з бібліотечного фонду вузу, в тому числі підручниками, посібниками та методичними рекомендаціями для самостійної роботи студентів при вивченні навчальних дисциплін;

- застосування навчально-пізнавальних завдань, диференційованих за ступенем складності, що сприяють активізації самостійної пізнавальної діяльності студентів;

- використання технологічних карт, що визначають траєкторію самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Матеріально-технічне забезпечення СРС включає:

- наявність аудиторного фонду для самостійної роботи студентів, обладнаного персональними комп'ютерами з відповідним сучасному рівню розвитку програмним забезпеченням;

- оснащеність навчальних аудиторій необхідним обладнанням та наочними засобами навчання (приладами, макетами, стендами та ін.).

Готовність викладачів до здійснення ефективної організаційно-методичної діяльності, спрямованої на функціонування і вдосконалення процесу СРС з метою формування їх професійної компетентності, включає наступні умови:

- готовність до розробки і модернізації ДКІЗ навчальних дисциплін;
 - технологічний підхід до організації СРС;
 - використання прийомів активізації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів, в тому числі готовність до розробки і застосування комплексу навчально-пізнавальних завдань;
 - володіння викладачем прийомами організації СРС, які вимагають від нього високого педагогічної майстерності та особливих особистісних якостей;
 - встановлення і реалізація міжпредметних зв'язків у системі суміжних навчальних дисциплін;
 - організація контролю СРС, що сприяє виявленню недоліків і створення механізмів їх усунення, формування зворотного зв'язку для вироблення коригувальних дій;
 - планомірне консультування студентів з питань організації самостійної роботи (при підготовці до занять, виконанні розрахунково-графічних робіт, написанні рефератів і т.д.), а також у галузях, що становлять для них труднощі в їх самостійному вирішенні;
 - цілеспрямоване управління самостійною пізнавальною діяльністю студентів на всіх етапах формування їх професійної компетентності;
 - забезпечення мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до засвоєння змісту навчальних матеріалів в процесі їх самостійної роботи за допомогою розвитку їх внутрішньої і зовнішньої мотивації, а також шляхом вибору освітньої траєкторії;
 - здійснення моніторингу процесу формування професійної компетентності студентів, в тому числі педагогічного тестування, спрямованого на виявлення рівня сформованості професійних компетенцій.
- Особистісно-діяльнісна готовність студентів до продуктивної самостійної роботи включає такі умови як:
- інформаційна готовність студентів (вміння працювати з додатками ДКІЗ);
 - здатність студентів ефективно працювати з літературними джерелами;
 - усвідомлення студентами цілей самостійної роботи, її значущості в процесі формування професійної компетентності, мотивація до засвоєння змісту навчального матеріалу в контексті майбутньої професійної діяльності;
 - раціональний розподіл бюджету часу на самостійну роботу;
 - готовність студентів працювати в команді під час підготовки до семінарських занять, що проводяться методом малих груп, тобто до спільної діяльності під керівництвом лідера, спрямованої на рішення загальної навчально-пізнавальної задачі;
 - готовність студентів до індивідуальної самостійної роботи та звітності перед викладачем про її результати.

Таким чином, розглянуті вище теоретичні аспекти організації самостійної роботи як засобу формування професійної компетентності майбутніх фахівців професійного навчання дають можливість сформулювати такі основні висновки:

- актуальність названої проблеми, перш за все, обумовлена підвищенням вимог до рівня професійної компетентності майбутніх фахівців засобами самостійної роботи в зв'язку зі змінами соціально-економічних умов в державі і тенденціями в освіті, а також недостатньою розробленістю проблеми в теорії і практиці педагогіки;

- головна ознака самостійної роботи полягає не в тому, що студент займається без безпосередньої участі і допомоги викладача, а в тому, що в його діяльності поєднуються функція перекладу інформації в знання, вміння у функцію управління цією діяльністю;

- роль самостійної роботи в процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців визначається педагогічним ресурсом, реалізація якого сприяє підвищенню якості професійної підготовки;

- для побудови системи формування професійної компетентності студентів засобами самостійної роботи в якості педагогічного базису доцільно використовувати полілатеральний комплекс, який представляє поєднання діяльнісного, контекстного, компетентнісного, особистісно-орієнтованого, системного і технологічного підходів;

- ефективність функціонування системи формування професійної компетентності майбутніх фахівців професійного навчання засобами самостійної роботи буде залежати від правильного вибору і дотримання в вузі комплексу необхідних організаційно-педагогічних умов самостійної роботи студентів, які сприяють формуванню їх професійної компетентності.

Список використаної літератури

1. Андрущенко В.П. Педагогіка вищої школи / В.П. Андрущенко, І.Д. Бех, І.С. Волошук; Під ред. В.Г. Кременя. – К.: Педагогічна думка, 2009. – 256 с.
2. Лопаткін Ю.М. Використання mind-мар при самостійній роботі студентів / Ю.М. Лопаткін // Шляхи вдосконалення позааудиторної роботи студентів : матеріали VI Міжвузівської обласної методичної конференції, м. Суми, 24-25 квітня 2012 р. / За ред. Л.В. Одноворець. – Суми : СумДУ, 2012. – С. 53-54.
3. Методологія наукових досліджень. Методичні вказівки по самостійній роботі студентів. / Упорядн. А.М. Баранов, та О.М. Хорошилов. – Харків: УІПА, 2008. – 68 с.
4. Пидкасистый П.И. Организация учебно-познавательной деятельности студентов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во «Педагогическое общество России», 2005. – 144 с.
5. Сорока О.В. Роль та місце викладача в самостійній роботі студентів-магістрантів / О.В. Сорока, М.С. Кривцова // Модернізація змісту вищої економічної освіти: проблеми та перспективи: матеріали науково-методичної конференції. – Одеса: ОНЕУ, 2016. – С. 297-298.